

ביאורים

עתה, פותר רבי יוסף אלבו את הספק שהעלה, מה היא השלמות במצוות המשפטיות, מצוות שבהן נראה כי התועלת היא רק זו של תיקון החברה והמדינה. על פי מה שהתבאר שהמצוה מורכבת לא רק ממעשה, אלא ממעשה יחד עם כוונה, והכוונה היא חלק עיקרי במצוה, על כן - כשאדם עושה מצוה כמו נתינת צדקה, אמנם התועלת והשלמות הניכרת והישירה היא רק תועלת מדינית, אך בחלק של הכוונה במעשה הצדקה - שעושה כן כדי לקיים מצוות ה', בכוונה זו הוא מגדל ומקדם בעצמו את ההקשרות אל ה' ואל מצוותיו, וזוהו מגיע אל מעלה יותר גדולה ונכבדת מאשר התיקון החברתי. שלמות זו קיימת גם במצוות המשפטיות.

כך הוא מוכיח מהפסוק "וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שְׁלוֹם, וְעִבְדַת הַצְּדָקָה הַשְּׁקֵט וְנִטְח עַד-עוֹלָם". עשיית הצדקה מביאה לשלום מדיני, אך "עבודת הצדקה", העשייה של הצדקה מתוך כוונה וקשר לה', היא מביאה אל השלמות הנצחית.

הרחבות

• מעלת דיני התורה

שְׁעֵשִׂית פְּעֻלְתוֹ זוֹ אֵינָה מִצְדָּה שֶׁהִיא תִקּוּן הַקְּבוּץ הַמְּדִינִי בְּלִבָּד, אֲבָל מִצְדָּה אֲהַבַת הַשׁ"י, רְצוֹנִי לֹמַר: פְּדֵי לְהַשְׁלִים מִצְוֹתַי שְׂצוּהָ בְּהֶן. רבי יוסף אלבו מלמדנו שבדיני משפטי התורה ישנו ערך מוסף עליון יותר, מלבד הסדר והתיקון החברתי שהמשפט מאפשר. הר"ן גם הוא מבאר את היתרון של משפטי התורה על פני כל סידור חברתי: "ולפיכך אני סובר וראוי שיאמן, שכמו שהחוקים שאין להם מבוא (שייכות) כלל בתיקון הסידור המדיני (בין אדם לחברו), והם סיבה עצמית קרובה לחול השפע האלהי (קשר עם הקב"ה). כן משפטי התורה יש להם מבוא גדול (שייכות), וכאילו הם משותפים בין סיבת חול הענין האלהי באומתנו ותיקון ענין קיבוצנו" [דרשות הר"ן, הדרוש האחד עשר]. חוקי התורה יוצרים גם תיקון חברתי וגם מקשרים את עם ישראל לאלוהים. ממשיך הר"ן ומבאר: "ומפני זה אפשר שימצא בקצת משפטי ודיני האומות... מה שהוא יותר קרוב לתיקון הסידור המדיני, ממה שימצא בקצת משפטי התורה". יכול להיות שישנם בדיני הגויים דינים טובים יותר בתיקון החברה מדיני התורה. "ואין אנו חסרים בזה דבר, כי כל מה שיחסר מהתיקון הנזכר, היה משלימו המלך" מתפקידי המלך להשליט סדר המשלים את משפטי התורה. "אבל היתה לנו מעלה גדולה עליהם, כי מצד שהם צודקים בעצמם, רוצה לומר משפט התורה, כמו שאמר וכתוב: "ושפטו את העם משפט צדק" [דברים טז, יח], יימשך שידבק השפע האלהי בנו" [שם] מעלת דיני משפטי התורה נובעת מהיותם מקשרים בין ישראל לאלוהים.

ולפי-זה אמר: כי החלק התורני המקיף במשפטים, ראוי שיתן שלמות בנפש יותר ממה שיתן החלק המשפטי המנחם בנמוסים.

זוהו, כי כשיעשה הישר או המשפט האיש הנמוסי, על איזו-כונה שיהיה - יגיע מן התיקון התכליתי המכונן, שהוא תקון הקבוץ המדיני; וזהו שלמותו בלבד, ואין בו תכלית אחר נוסף. אבל המשפטים התורניים, עם-שיש בעשייתם שלמות שעל-ידיהם ישלם הישוב והקבוץ המדיני - הנה בהצטרף אל עשייתם הפונה גם-כן, יגיע מעשייתם שלמות אחר נוסף, יותר נכבד מן הראשון. כמו שהשנים והלשון והשפתים היו בבעלי-חיים לצורך האכילה, ועם-זה הם באדם לתכלית יותר נכבד מזה - שהם פלים אל הדבור והמבטא, לשבח הש"י ולספר תהלותיו. וכן במשפטים התורניים, יש בהם תכלית יותר נכבד מתקון הקבוץ המדיני, אף-על-פי שיראה לכאורה שאינו כן. והתכלית ההוא, הנה הוא שיתכונן בעשית אלו-המשפטים מצד מה שצוה בהם הש"י. והפונה הזאת, כשצטרף אל המעשה, תקנה ותתן שלמות בנפש העושה, אחר שעשית פעלתו זו אינה מצד שהיא תקון הקבוץ המדיני בלבד, אבל מצד אהבת הש"י, רצוני לומר: כדי להשלים מצוותיו שצוה בהן. ונמצא, לפי דרך זה, פי עשית דבר אחד בעצמו - כאלו תאמר: נתינת הצדקה, או להלוות לעני בשעת דחקו, או שימנע האדם מלהונות את חברו או מלגנב ממונו - אם יעשה זה המתנהג על-פי הנמוס, לפי שאלו מדות טובות שישלם בהן הקבוץ המדיני, לא ימשך אליו שום-שלמות פרטי בזה אלא השלמות הנמשך מצד תקון הישוב המדיני. וכשיעשה זה המתנהג על-פי התורה, מצד שצוה בהן הש"י וכדי להפנע אליו ולעשות רצונו ולהשלים מצוותיו שצוה בהן - הנה יגיע לו מזה תכלית אחר פרטי, יותר נכבד ויותר חשוב, שצוה עבודת הש"י; שעל-ידי הפונה הזאת המתחברת אל המעשה ישג השלמות הנפשי, כמו שבארנו בפרק חמישי מזה-המאמר.

פירוש הפסוק "והיה מעשה הצדקה שלום"

וזוהו שאמר הפתוב [ישעיהו לב, יז]: "והיה מעשה הצדקה שלום, ועבדת הצדקה השקט ונטח עד-עולם" - כלומר: עשיית הצדקה יגרום שלום בקבוץ המדיני, שלא יגזל העני את העשיר. אבל פנינת נתינת הצדקה, אם היא מצד שצוה בה הש"י, שצוה הנקרא "עבדת הצדקה", יגרום "השקט ונטח עד-עולם", שצוה ההשפאות הנפשי הנצחי. ועל-זה אמרו [ב"ק פז]: גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה. כי המצוה ועושה, בעשית המצוה כתקנה יעשה שני דברים: האחד - שיעשה הפעל הטוב או הישר, באמת; והשני - הוא מכון לעשות רצון אביו-שבשמים. ומי שאינו מצוה ועושה, יעשה הפעל הזה מצד שהוא ישר בלבד, לא זולת-זה. ועל זה-הדרך יובן אף יקנה האדם השלמות וחי העולם-הבא על משפטי התורה, על עשה ולא-תעשה שבה, כשיהיו נעשים לאהבת הש"י וליראתו ולהשלים מצוותיו שצוה בהן.

החלק התורני וכו' - המצוות השייכות למשפטים שבין אדם לחברו. בנמוסים - הנהגות וחוקים אנושיים. הקבוץ המדיני - החברה. כאלו תאמר - לדוגמה. הנפשי - של הנשמה. ועל זה-הדרך - באופן דומה.

להצלחת הרב אליהו חיים בן אברהם יצחק הי"ו